

Л. Франко

Сімон
Болівар

003.
070

Сімон Болівар.

ДЛЯ РУСЬКИХ СЕЛЯН

оповів

Іван Франко.

Ціна 10. сотиків.

Л ь в і в

НАКЛАДОМ „НОВОГО ГРОМАДСЬКОГО ГОЛОСУ“.

З друкарні Народової (Манецких) — Львів, Коперника 9.
1904.

8)(092)

114.

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 34/194

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

514 фз

I
793

Вступ.

Як знаємо, Америку відкрив звиш 500 літ тому Генуезець (Італіянець) Хрїстобаль Колюмб, але відкрив її не для свого рідного краю, а для Еспанії. Чому се так стало ся? Запаморочені понівськими науками, що земля плоска як тарїлка, окружена водою, а на другім її боці не може бути нічого, Італіянци не хотїли слухати доказів Колюмба, що можна дістати ся до Індії (бо о Індію з її богатствами ходило тоді передовсім) обпливаючи землю довкола, і не хотїли дати йому кораблів на таку неможливу і навіть безбожну підорож. Аж у еспанського короля та його королеви вижебрав Колюмб пару немудрих кораблів і пустивши ся з ними на море відкрив для Еспанії цілий новий свїт.

Що правда, Колюмб жив і вмер у тій вірі, що він відкрив не якусь нову часть свїта, а тільки віднайшов нову дорогу до Індії, і що ті острови й землі, що він знайшов за океаном, були части Індії, належали до Азії. Але швидко потім Еспанці переконали ся, що за тими островами тягне ся новий величезний океан, і що тільки перепливши його можна дістати ся до Індії. І тоді сю нову часть свїта, відкриту Колюмбом, названо — Америкою, від імени італійського купця та географа Америго Веспуччі, що перший зробив мапу сеї нової части свїта.

Еспанці за почином Колюмба почали захищувати в свої руки острови, а далі й часті суші середньої Америки. Кортес здобув Мексик, де Європейці застали вже не дикунів, а людий зі значною цивілізацією; Пізарро здобув Перу, а капітан Бальбоа, вийшовши по пахи в Великий океан, узяв його весь з усіми краями, що притикають до нього, в посідане еспанського короля.

В свіжо здобутих краях Еспанці поводити ся з тамошніми мешканцями гірше всяких дикунів: мучили й катували їх допитуючи за золотом, запрягали їх до тяжкої праці і знущали ся над ними всякими способами, так що протягом кількадесятьох літ майже вся та первісна людність вигбла. До того причинив ся не мало й дикий фанатизм духовенства, яке доконче намагало ся навертати тих дикунів на Христову віру, а тих, що опирали ся, палило на стосах, саджало на палі та заморювало в тюрмах.

Коли почало не ставати робучих рук для управи поля в нових провінціях, почали Еспанці спроваджувати з Африки невольників негрів, і почала ся нова, може найогидніша карта в історії людськості — ловленє свобідних негрів у Африці та продаванє їх на американські плянтації, де ними роблено як худобою. Ся огидна торгівля тягла ся ще аж мало не до кінця 19-го віку. Бо хоча в Північній Америці невольництво було скасоване сорок літ тому назад, то в середній Америці, якої часті ще належали до Еспанії, і в Бразилії, що була окремим цісарством, невольництво держало ся і подекуди держить ся ще й доси.

Хоча Еспанія в середній Америці завоювала такі багаті країни, як Мексик і Перу і хоча в Перу були найбагатші тоді на весь світ копальні золота, то все таки ані ті краї, ані те золото не вийшло їй на добро. Золото набуте легко змарновано, а краї кепською господаркою пустошено та обезлюднювано. Еспанські провінції в Америці аж до самого XIX віку розвивали ся дуже слабо і хоч

були заселені переважно Еспанцями кольтоністами, все таки мусіли багато терпіти від здирства еспанських губернаторів та від темноти й фанатизму еспанського духовенства.

Аж у ХІХ віці, під впливом ідей принесених по часті з Франції, а по часті з північно-американських Сполучених Держав починає ся і в тих еспанських кольтоніях новий рух, що виявив ся поперед усього страшенною ненавистю против європейських Еспанців і змаганєм — відірвати ся від Еспанії і стати на власних ногах.

Початок зробили негри на острові Сан Домінго або по американськи Гайті; сей остров належав по часті до Еспанії, а по часті до Франції. Європейців було тут мало, а величезна більшість складала ся з невольників негрів, які одначе, особливо під французькою владою, встигли вже здобути собі деяку просвіту. І ось у р. 1802 вони під проводом африканського негра Дессаліна кинули ся на білих, вирізали їх усіх і видержавши довголітню кроваву боротьбу з європейськими військами (Наполеон вислав на Сан Домінго навіть польські легіони, що служили в його війську), добили ся таки того, що заснували свою власну республіку, яка держить ся й доси.

Та головним борцем за освободжене середньої Америки від еспанського ярма й визиску явив ся Сімон Болівар, якого житєпис хочемо подати нашим читачам.

МОЛОДІСТЬ БОЛІВАРА.

Сімон Болівар родився в місті Каракасі, в столиці південно-американської держави Венецуелі д. 24 липня 1783 року. Його батько дон Жуан Вінченце Болівар і Понте був полковником еспанського ополчення і належав до старої та заможної венецуельської родини. Маючи 6 літ Сімон утратив батька, але ним заопікувався його вуйко маркіз де Палячіос, який вислав його до шкіл аж до Іспанії, до Мадриту. Тут Сімон укінчив середні школи, потім відбув подорожі по Італії, Швейцарії, Німеччині, Англії, поки нарешті не зупинився на довший час у Парижі, де займався студіями в тамошніх високих школах, у т. зв. школі Нормальній і в школі Політехнічній. В р. 1802 він вернув до Мадриту, оженився з дочкою маркіза Устаріца і вернув з нею до рідного міста Каракаса, де однак його молода жінка швидко вмерла на жовту пропасницю. Пригноблений смутком Болівар 1804 р. вернув знов до Парижа, потім їздив по Сполучених Державах північної Америки. Доси його життя було життям багатого панача, що цікавиться ся балями, танцями, піятикою та всякими забавами далеко більше, ніж громадськими справами. Аж подорож по Сполучених Державах натхнула його иншим духом. Він мав тут нагоду зблизька придивитися життю повному праці, повному практичних заходів та вповні незалежному. І він переняв ся сильно тою незалежністю, коли з початком 1810 р. нарешті знов вернув до рідного Каракаса.

ПЕРША РЕВОЛЮЦІЯ.

В Венецуелі Болівар застав загальне незадоволенє з еспанського правління. Здирства і безправства ґубернатора та його урядників дошкуляли всім, а свобіднійші погляди на громадське життя, занесені сюди молодим поколінням головно з Франції, піддавали огню й запалу до скинення ненависного ярма. Особливо в Каракасі найвизначнійші фамілії станули на чолі руху. Заведено потаємне народне правительство, так звану Юнту (зв'язок), яка д. 19 цвітня 1810 виступила публично, видавши до народа проклямацію, в якій заявляла, що еспанського ґубернатора скидає з уряду і кличе весь народ до зброї для оборони своєї незалежности. Болівар, хоч не належав до заговорників, один із перших поспішив прилучити ся до руху, даючи Юнті до розпорядження весь свій маєток і свої широко розгалужені звязи та знайомости пороблені в часі подорожий, які могли тепер придати ся революційному рухови. Юнта радісно прийняла його пропозицію і ще з кількома довіреними вислала його до Лондона, щоб там старав ся здобути для венецуельського руху прихильність і підмогу. І справді його заходам треба завдячити, що англійський уряд відкинув жадане Еспанії — спільними силами здушити повстанє — і заявив, що не буде мішати ся в сю справу, а Боліварови дозволив приватно робити заходи які хоче, вербувати охотників і зятягати позички. До осени Болівар устиг здобути стілько засобів, що закупив один корабель і обсадивши його охотниками, д. 7 вересня поплив назад до Америки, лишивши в Лондоні свого довіреного Людовіка Льопеза-Мендеса, якому дав повновласть зятягати позички та вербувати охотників іменем народного правительства Венецуелі.

Коли Болівар вернув до дому, комендант революційної армії Міранда іменував його комендантом одної надморської кріпости. Революція ширила ся по краю, та ось 12 марта 1812 р. трапило ся в краю страшенне землетрясенє. Хоча землетрясеня в тамтих сторонах не рідкість, то одначе сим разом народ був незвичайно переполошений. Сим покористувало ся духовенство, особливо монахи, прихильники еспанського уряду, і почали в проповідях показувати землетрясенє як кару божу за бунт против правовитого короля і накликати до покірности й підданства. Даремно Болівар і інші ватажки повстаня силкували ся противділати тій проповіді, виступати против монахів. Народ купами йшов за ними і відвертав ся від повстаня. Ряди повстанців маліли. Генерал Міранда боячи ся лишити ся сам, вдав ся в битву з еспанським комендантом Монтеверде, був побитий д. 12 липня 1812, утік до кріпости, де комендував Болівар, та сей був змушений віддати його в руки Еспанцям. Йому даровано житє і позволено виїхати з краю; він вибрав ся на острів Курасао, давши слово не брати більше участи в боротьбі против Еспанців. І Болівар не можучи держати ся довше мусів утікати з Венецуелі і подав ся до міста Картаджени в південно-американським краю Колюмбії, де зібрало ся було значнійше число венецуельських утікачів.

ПЕРША ПОБІДА.

Одержавши перевагу над повстанцями епанський генерал Монтеверде почав господарувати в покоренім краю по своїому. Почали ся такі переслідуваня, вязненя та вішаня всіх, хто хоч сяк так був підозрений або хоч би лише немилий Еспанцям, що майже жаден визначнійший чоловік не був певний свого життя і мусів уті-

кати. І ось у місті Картаджені тайком зібрало ся значнійше число втікачів із Венецуелі, радячи над тим, як запобігти кровавій господарці Еспанців. Болівар, змушений покинути на хвилю оруже, захопив за перо і написав пропам'ятне письмо про недавню революцію та причини її невдачі, а закінчив те письмо широким пляном організації й тактики, що мала довести до повної перемоги. Він стояв на тім, що тільки дарування повної свободи й рівноправності всім людям у краю може зацікавити народні маси краввими справами і бути основою справді тривкого демократичного правління. Далі розвинув тут Болівар свою улюблену думку федерального звязку всіх країн середньої Америки, з яких кожда повинна насамперед отрясти ся з під чужого володіння і зробити ся республікою. Зв'язавши ся разом у вільний союз ті вільні республіки утворили би щось подібне до Сполучених Держав північної Америки. Боліварови очевидно хотіло ся в середній Америці відіграти роллю Вашингтона.

Пропам'ятне письмо Болівара було мов гуркіт грому, що котить ся голосною луною по горах і долинах. Утиски чужоземців, Еспанців, Французів та інших володарів, що мали посілости в середній Америці, були такі нестерпні, а при тім плян Болівара так відповідав успособленю народу і так манив близькістю Сполучених Держав північної Америки, що серед горячкових креолів¹⁾ почали ся зараз рухи в тім напрямі. Болівар зумів перетягти на свій бік Торреса, президента невеличкої країни Нової Гранади, і сей дозволив йому вербувати військо в краю. Стягнувши невеличку армію по части з краввих охотників, по части з венецуельських втікачів, Болівар подав ся до Венецуелі, де його наближене викликало нову рево-

¹⁾ Людність середньої Америки по найбільшій часті креольська, тоб-то мішана з Еспанців, негрів, Французів та Індіян.

люцію. На її чолі станули генерали Піяр і Бермудец, які д. 25 мая 1813 р. побили коменданта Монтеверде під Матуріном. Тимчасом Болівар ішов на столицю иншим боком, прогнав Еспанців із долини Кукути, розбудив повстанє в провінції Меріді, заняв її головне місто Трухімво, здобув у червні 1813 р. другу провінцію Баріяс. Монтеверде обернув ся тепер против нього, але швидко мусів уступати; Болівар догонив його коло місточка Тінакетто і побив на прах. Ціла війна тривала три місяці; в тім часі Боліварове військо зробило 150 миль дороги по дуже невігідних шляхах і видержало 15 битв. Щастє сприяло Боліварови; Еспанців напав пострах. Д. 4 серпня 1813 р. Каракас отворив свої брами повстанському війську. Болівар війшов до столиці Венецуелі з великою парадю. Він в'їхав до міста на пишнім возі, який тягло дванацять що найкращих дівчат. Йому надано назву Освободителя і йому віддано в руки найвисшу власть (диктатуру) у краю. Та він не бажав тої власти, не хотів попадати в те саме, що зробило такими ненависними Еспанців, і для того зараз зарядив вибір і скликанє загально-народньої ради (конгресу), що мала завести нові, республіканські порядки в краю.

НОВІ НЕВАЧІ.

Але війна з Еспанцями ще не була закінчена; вони держали ся ще в многих укріплених містах, які прийшло ся Боліварови одно за одним здобувати. Та Еспанці вхопили ся ще одного, справді чортівського способу. Край Венецуела складає ся з надбережного пояса, густо заселеного і всіяного цвітучими містами й селами, і з малолюдних широких степів, що звуть ся тут *льянос*; у тих степах жили пастухи та стрільці, люди бездомні і напів дикі, звані *лья-*

неросами. Отже тих небезпечних людей підбурили Еспанці против повстанців; еспанське духовенство зуміло промовити до їх забобонности, малюючи їм „незалежних“ як недовірків і еретиків, а уряд кликав їх мордувати всіх „незалежних“ без розбору, обіцяючи їм усе добро помордованих на власність. Почала ся страшна різанина, яка буває тільки між близькими свояками. Льянероси не щадили ані жінок ані дітей „незалежних“. Із другого боку й Болівар, якого конгрес потвердив на диктатурі, не думав щадити противників і велів вшати всіх льянеросів, що попадали в полон, говорячи, що прихильників еспанського володіння від незалежних мусить відділити кровава річка.

Се тягло ся так цілий рік. Боліварови щастило, але присланий із Еспанії новий генерал Бовес побив його сильно біля міста Ля Пуерта д. 15 червня 1814 р. Болівар мало сам не попав у полон із великою бідою добрав ся до Картаджени. Конгрес Нової Гранади ще раз дав себе намовити і дав йому невеличкий відділ війська, з яким він вирушив до Венецуелі та взяв ся облягати місто Санта-Марта. Але прислане з Еспанії нове військо під проводом генерала Мурілло заскочило його тут і змусило знов до втеки. Та сим разом мешканці Картаджени вже не хотіли прийняти ані його, ані його вояків і він мусів утікати на острів Ямаїку, а потім на острів Гайті. Здавало ся, що справа незалежності Венецуелі програна зовсім, і всякий инший був би опустив руки в знесилі. Та не такий був Болівар. Він твердо вірив у своє діло, а в хвилях найтяжших пригод найкраще виявляла себе його сильна воля та його незрівняний дар організаційний.

НОВА ВІЙНА 1815—1817 р.

Острів Гайті, як уже сказано, визволив ся від еспанського та французького панованя ще з початком ХІХ. віку, і складав ся з двох рену-

блік, білої, якої президентом був Петіон, і з чорної, муринської.

Болівар зумів здобути собі прихильність Петіона і сей обіцяв йому поміч. Болівар видав поклик до всіх своїх земляків, щоб збирали ся до нього, а надто почав вербувати охочих до війни і швидко зорганізував немалу армію. Та найважнійше було, що він заприянив ся з богатим голландським купцем Бріоном, що дав йому до розпорядку свої міліони і свої кораблі. Болівар іменував його адміралом і віддав йому коменду над його кораблями. Бріон, хоча невчений у воєннім ремеслі, був одначе чоловік розумний і енергічний, а еспанська фльота була під комендою людий тупих та нездібних. І ось Бріон вирушив на море і побив д. 2. марта 1816 еспанську флоту. Тепер Боліварови стелила ся вільна дорога морем. Він зі своєю армією вийшов на берег на острові Маргеріті напротив Венецуелі і видав поклик до горожан, щоб вднали ся з ним і прогоняли Еспанців. І від разу в цілім краю вибухло повстанє. Еспанці мусіли ховати ся в укріплені міста; загальне зібранє д. 7. марта проголосило Венецуелю „одною і неподільною республікою“ і вибрало Болівара її головним начальником.

Але побіда повстанців не була повна; треба було знов здобувати міста силою. Болівар мусів знов вертати до Гайті, громадити нові сили і тільки під кінець 1816 року міг здобути частину провінції Барчельони.

Тимчасом по краю скрізь ішла ненастанна війна: в горах і в лісах ховали ся повстанці, нападали на Еспанців та їх прихильників і де могли робили їм шкоди. Болівар бажачучи ввести єдність у сю дрібну та розсипну війну кликнув ватажків тих повстанських ватаг, щоб злучили ся з ним. І справді на його поклик до нього пристали Піяр, Аріспенді, Маріно і Бермудец. Болівар докладав усякого зусилля, щоб держати в послузі їх купи, непривиклі до дисципліни та одноцільної коменди.

Бажаючи користати з хвилі він задумав виконати напад на головне місто Каракас. Але напад не вдався, Еспанці відбили Болівара і він утратив свою повагу супротив інших ватажків, які й покинули його зі своїми купами. Серед тих куп були всякі авантюристи, яким більше хотіло ся добичі та рабунку, ніж свободи. Боліварови прийшло ся виступити против них, щоб через них справа визволення краю не стратила своєї чистоти. Поперед усього, зібравши всю свою силу, він побив Еспанців і здобув місто Ангостуру при помочи Бріона (в маю 1817 р.) і відібрав Еспанцям цілу провінцію Гуяну. Потім велів арештувати ватажків Піяра і Маріно: їх поставлено перед суд, який засудив Піяра на смерть і його повішено 16. жовтня 1817 р. Се запобігло дальшому ширеню безладя в повстанських рядах і пригадало всім потребу — звернути всі народні сили до одної ціли, визволення краю з під чужої власти.

НОВА ПОБІДА.

Рік 1818 розпочав ся для Болівара досить корисно. Полишений ним у Лондоні повновласник Льюїс-Мендес прислав йому корабель повний охотників на вербованих у Англії. З них і ще з тих охотників, яких зібрав сам Болівар, він утворив дві невеличкі армії, що числили разом 2000 піхотинців і 3000 кінних. Але в війні йому не щастило; еспанський генерал Мурільйо побив його пару разів, хоч і не дуже сильно, бо Боліварове військо кравчим звичаєм ішло й воювало в роздріб. Болівар задумав злучити його до купи і вдарити на Еспанців з такого боку, відки вони не надіяли ся, а власне з провінції Нової Гранади, що лежить над Тихим Океаном, відділена від Венецуелі пасмом високих гір, званих там Андами. Там, особливо в південній частині тої країни, були головні сили й укріплення

Еспанців, і відси вони раз по разу досилали нові війська до Венецуелі. Але похід на Нову Гранаду був діло важке та непривичне для легких полків Боліварових. Заким вирушити туди, він бажав запевнити ся, чи загальна думка в краю згоджує ся на його провід і в лютім 1819 р. скликав конгрес усіх „незалежних“ до місточка Ангостури. Сей конгрес одноголосно потвердив його на уряді президента республіки, і тепер Болівар з властивою йому енергією взяв ся до діла і вирушив у похід.

Краї Венецуеля та Нова Гранада лежать близько рівника і належать до найгорячіших країв на світі. Зими там нема ніколи, але те що у нас зима, там буває дощова пора. Від цвітня до червня тягнуть ся слоти і зливи, ріки виливають дороги розмокають і в менше залюднених сторонах, а особливо в горах устає всякий рух. Власне сю дощову пору вибрав Болівар для свого походу, бажючи заскочити Еспанців несподівано. Сей похід належить до найсмілійших і найтяжших воєнних підприємств усеї війни; енергія і витревалість, Болівара виявила ся тут у повнім блиску. Шістьдесять день невимовних трудів та невигод треба було, щоб перейти з військом через Анди. На се пішли місяці май і червень. Уже 1 липня показала ся надгорода сього смілого походу: Еспанці були мов остовпілі з дива, Боліварове військо побивало їх крок за кроком. Д. 1. липня здобуто місто Тунья. Д. 7. серпня Болівар ударив на укріплене місто Бояка; 3500 Еспанців заступило йому дорогу на мості, що творить одинокий доступ до міста. Боліварові вояки з таким заввятем кинули ся до штурму на той міст, що більшість еспанських вояків тутже лягла головами, а решту позпихано з моста в воду. Д. 10. серпня Болівар увійшов до головного міста сеї провінції, Санта-Фе, і оголосив єдність Нової Гранади з Венецуелею під назвою „одної й нероздільної республіки Колюмбії“. Впорядкувавши справи провінції він вернув до Венецуелі, скликав знов конгрес до Ангостури, який д. 17.

грудня 1819 р. затвердив злуку обох країв під спільною назвою, яку вибрано для вшановання пам'яті того, хто перший відкрив Америку. Таким робом оті два роки 1818—1819 зробили рішучий поворот на користь повстанців, поставили їх справу на ширшій основі, втягнувши до неї вже два краї злучені в одно.

ВИБОРЕНЄ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.

Несподівана подія допомогла середно-американським краям до повного осягнення незалежності від Еспанії: в самій Еспанії 1820 р. вибухла революція і розпочалися довголітні домашні війни; через се натиск еспанської сили на середно-американські кольонії ослаб. Еспанців побивали раз по разу. Болівар здобуває провінцію Меріду, укріплене Трухільйо, друге укріплене Санта Марта. Еспанці просять зупинення воєнних кроків і конгрес признає їм се на пару місяців (19 падол. 1820). Але в червні 1821 р. війна починає ся на ново і то починає ся блискучою побідою Болівара під Корабобо дня 24. червня. Тенер ся побіда відразу перехилило вагу успіха на його бік; Картаджена піддаєть ся повстанцям дня 22. вересня 1821 р. Провінція Квіто приступає до Колюмбійської федерації д. 22. мая 1822; тим самим слідом іде Іваянівіль д. 31. липня. В падолисті 1823 р. повстанський генерал Паец здобуває Пуерто-Кабельо, — се була остатня твердиня, де доси держали ся Еспанці; від тепер уся Колюмбія страчена для них рішучо.

Але сього не досить. Побіда повставців у Колюмбії не могла лишити ся без впливу й на інші краї, де доси держали ся Еспанці. Найважнійший із сих країв був Перу. Національний конгрес Колюмбії прочувши, що й там людність незадоволена з еспанського уряду, і міркуючи, що доки Перу буде належати до Еспанії, доти й незалежність

Колумбії не буде зовсім безпечна, вислав Болівара з військом до Перу. Людність усюди витала його як освободителя від довговікового ярма, і заким Еспанці могли гаразд отямити ся, Болівар зі своїм військом дійшов уже до головного міста Ліми, яке отворило йому свої брами д. 1. вересня 1823 р. Не навчені недавніми досьвідами в Венецуелі Еспанці кинулись і в Перу робити лад по своєму. Скоро Болівар вийшов із Ліми, вони захопили в свої руки місто і почали страшенно мстити ся на всіх прихильниках незалежності. Се викликало обуренє в цілім краю; в ріжних сторонах вибухло повстанє, скріпляючи сили Болівара, який в серпні 1823 р. побив еспанського генерала Хуніна і здобув назад Ліму. Ще рік прийшло ся воювати з Еспанцями. Генерал Сікр побив їх д. 8. грудня 1824 під Аякучо, а 1 цвітня 1825 під Тапурля і змусив їх зложити оруже. Болівар скликав народній конгрес, який обявив повну незалежність краю від Еспанії, заявив ся за заведенем республіки, яку на честь освободителя Болівара ухвалено назвати Болівією. З днем 11. січня 1826 р., коли піддала ся остатня твердиня Калля, яка доси була в руках Еспанців, діло освободженя середньо-американських держав від панованя Еспанії було довершене; Еспанія стратила ті краї на завісїди; в їх історії розпочинає ся нова доба.

ПРОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ.

Тяжкої боротьби треба було, щоб здобути середно-американським державам незалежність. Поплили ріки крови, але кінець кінців зелїзна витревалість і незломпа віра Болівара таки довели до ціли. Незалежність здобуто. Та тепер ждала побідників друга робота: дати ново заснованій республіці такий внутрішній устрій, щоб вона з країни визиску, те-

державу зі справедливими і свобідними законами. Кожному, хто знав тамошню людність, її горячу кров і духове лінивство, від разу мусіло бути ясне, що ся друга робота далеко тяжша і вимагає довших заходів, ніж перша. Та Болівар і тут узяв ся до діла зі своїм звичайним запалом, бачучи перед собою лише ціль, а не зважаючи на перешкоди. Та тут повторила ся його помилка, що була впливом його горячої крови та живої фантазії: замісь будувати в меншій обемі, але міцно й тривко, він почав снувати широкі пляни.

Дня 25. мая 1826 р. скликано конгрес до Ліми, якому Болівар предложив свій проєкт законів. Проєкт ще не був прийнятий, а вже Болівар виступив з новим пляном: на взір Злучених Держав північної Америки він задумав утворити і в південній Америці величезний союз республік, до якого крім Колумбії, Перу та Болівії входили би також Чилі та Ля Плята. Скликано новий конгрес до Панами на д. 29 червня, на який запрошено делегатів усіх тих країв. Але делегати порозхоровували ся на пропасницю, яка звичайно літом лютує в тих сторонах. З тяжкою бідою Болівар довів до того, що вони обговорили і підписали союзну умову; докладнійше про устрій будучого союзу не було коли говорити. Делегати розіхали ся, підписаний ними союз не ввійшов у життя, натомість з усіх усюдів підняли ся голоси против Болівара. Йому закидали, що хоче утворити монархію, відіграти ролю Наполсона і добивати ся для себе корони. Пригадували, що ще в р. 1819 на конгресі в Ангостурі він промовляв за тим, що треба сильної власти в одних руках. У самій Колумбії потворили ся партії: одні, з генералом Пачеком на чолі, бажали відділити ся від союзу і жити самі собі, інші були за тим, аби прийняти Боліварову конститутцію. Болівар прибіг з військовою силою, розігнав своїх противників і скликав на д. 2 марта 1828 р. народний сойм до Оканії з тим,

треба, щоб зараз же взяв ся радити над нею. Але сей сойм не дійшов ні до чого; по кількох дуже бурливих засіданях більшість послів усунула ся від нарад і сойм розв'язано. Болівар видав відозву до всеї людности, скидаючи на сойм вину за безладде в краю і викладаючи, що головна причина замішань у республіці йде з того, що в ній слаба власть для виконувания законів. Він зачав об'їздити край від міста до міста, скликати всюди народні збори і викладати їм свої погляди. Збори в Боготі, Картаджені та Каракасі просили його, щоб узяв у свої руки найвисшу власть. Се одначе дуже зашкодило справі союзу, бо сойм у Перу відкинув Боліварову конституцію і відібрав йому титул досмертного президента. Слідом за Перу пішла й Болівія. А в Колумбії вийшло ще гірше: партія противна Боліварови уложила змову на його житє. Дня 25. вересня 1828 р. змовники кинули ся на президентову палату в Боготі, повбивали вартових і мало що не захопили й самого Болівара, який лише з тяжкою бідою втік. Та народ довідавши ся про се, станув по стороні Болівара. Змовників, на яких чолі стояв віцепрезидент Сантандер, увязнено, поставлено перед суд і засуджено на смерть; Болівар перемінив їм сю кару на вигнанє, сїмдесять ватажків автономістичного руху видалено з краю. Але се мало помогло лиху. В р. 1829 почали ся нові розрухи. Кождий генерал та начальник партії добивав ся для себе найвисшої власти; виховані в довгій неволі та беззаконности люди не могли зрозуміти, що правдива свобода лежить у пошанованю прав инших людей. Д. 25. падолиста 1829 р. в тім самім Каракасі, якого людність домагала ся від Болівара, щоб узяв у свої руки найвисшу власть, 486 найзначнійших Венецуелійців ухвалило відділити знов Венецуелю від Колумбії. Діло Болівара, з таким трудом доведене до путя, розлазило ся тепер у нього під руками завдяки непривичді його земляків до свободного життя.

Болівар сам чим раз більше тратив повагу, просив правительство, щоб звільнило його від обов'язків президента, але воно не хотіло се вчинити, знаючи його популярність серед народа.

В січні 1830 р. зібрався в Боготі конгрес, щоб знов радити над конституцією. Болівар написав до того конгресу горячу відозву, в якій гірко жалувався на зневаги, що ними обкидали його противники, закликав, що ніколи не думав і не думає добиватися цісарської корони і ще раз просив звільнити його з обов'язків президента. Конгрес не згодився на се, але не вмів також придумати способу, як завести лад у краю. Генерал Паец навпаки підняв явний бунт против Болівара. Болівар, хоч недужий, ще раз схопився і пішов против Паеца з озброєною силою, але не зважився вдарити на нього; волів уступити зі свого президентського місця, ніж проливати кров своїх братів і колишніх товаришів із революційної боротьби.

Д. 27. цвітня 1830 р. конгрес прийняв його уступлене, 4. мая вибрано на його місце нового президента і Болівар усунувся до Картаджени. Тяжкі труди та гризоти остатніх літ підірвали його залізне здоров'я, він занедужав тяжко, 10 грудня написав іще горяче прощальне письмо до своїх земляків, а кілька днів пізніше вмер з окриком на устах: „До єдності! До єдності!“

Його смерть не помирила ворожих партій. Правда, мертвий Болівар перестав їм бути ненависним. В р. 1832 його тіло перенесено з великою парадною до Каракаса, де на його пам'ятку збудовано пишну тріумфальну браму.

В р. 1846 відслонено його пам'ятник у Боготі, а 1858 в Лімі. Але діло, про яке він думав — союз середньо- і південно-американських вільних

держав і доси не дійшло до ладу. Що наву літ чуємо про кроваві війни між тими державами, про революції і боротьбу партій. Нема другого Болівара, щоб присвятив своє жите заведеню доброго ладу і злагоди в тих краях.

І. Ф.

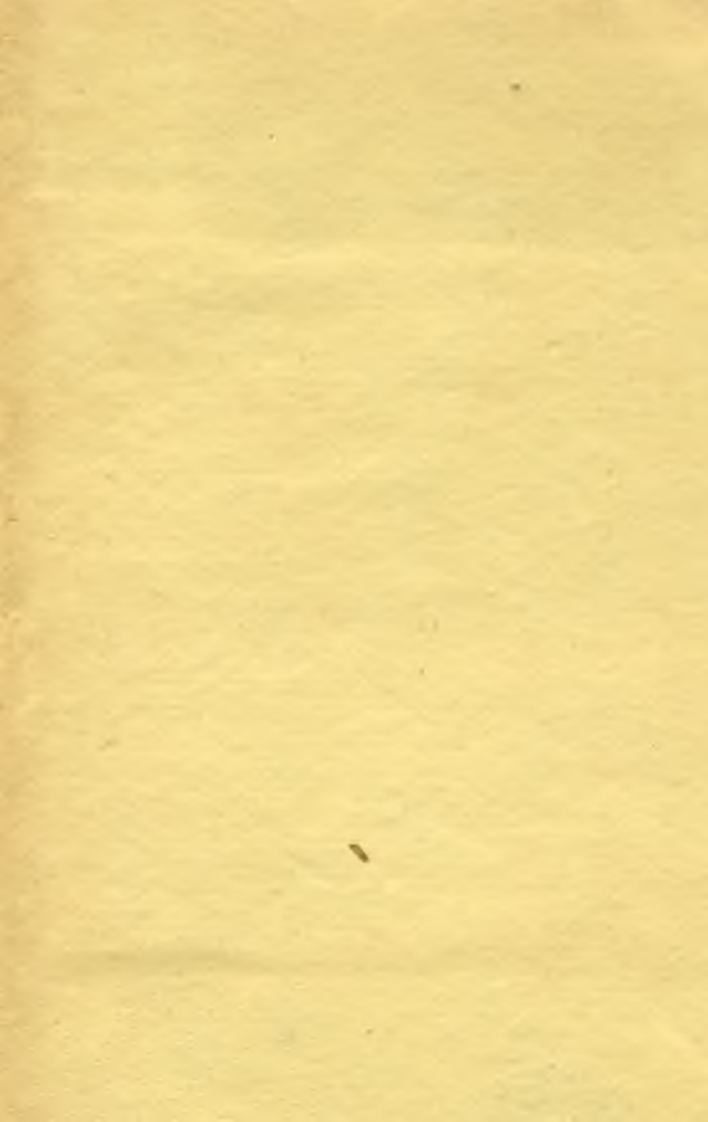
и. 34. 194

Ф $\frac{\text{Т}}{\text{Б-793}}$

34.194

$\phi \frac{I}{B-793}$

и 34.194

Ф $\frac{Т}{Б-793}$

Л. Франко

Симон

Болівар